

AZ AUSZTRÁL ÖNKÉNTESSÉG KUTATÁSOK EREDMÉNYEI AZ ELMÚLT HÚSZ ÉVBEN

PERPÉK ÉVA¹

Kragt, Darje – Holtrop, Djurre (2019). Volunteering research in Australia: A narrative review. *Australian Journal of Psychology*, 71(4), pp. 342-360.

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2022.3.123-130>

BEVEZETÉS

Kragt és Holtrop rendkívül informatív cikke az ausztráliai önkéntes kutatásokat tekinti át. A cikk műfaja narratív szakirodalom elemzés, ami ötvözi a konszenzusos és a kritikai narratív elemzés jegyeit, és jellemzően a konszenzusos elemek vannak benne túlsúlyban. A szerzők ugyanis jobbra felsorakoztatják azokat az eredményeket, amik körül egyetértés alakult ki a különböző kutatásokban, illetve egyszersmind ütköztetik is a megállapításokat. Ezen túl kritikai élel a hiányosságokra, kevésbé kutatott témákra és problémákra is rámutatnak. A két ausztrál kutató célja, hogy hozzájáruljanak hazájuk önkéntességének integratív szemléletű tanulmányozásához. Ugyanakkor írásukban olyan világszintű jelenségekre is kitérnek, mint az önkéntesség átalakuló karaktere, valamint fenntarthatóságának kérdései.

A szám szerint 152 kutatás elemzése során az önkéntesség egyéni, pszichológiai jellegű tényezőit vizsgálják, így főként azokra a kutatásokra koncentrálnak, amelyek az önkéntesség válással, az önkéntesség és önkéntesek jellemzőivel, motivációival, hasznaival, az önkéntesek megtartásával, a pszichológiai szerződéssel és a visszavonulással (withdrawal) foglalkoznak.

Az önkéntesség meghatározásakor Cnaan et al. (1996) definíciójára és annak négy elemére – szabad akarat, fizetség hiánya, formális szervezeti keret, mások vagy a közösség szolgálata –

¹ Perpék Éva (PhD) szociológus-közgazdász, tudományos munkatárs, Társadalomtudományi Kutatóközpont MTA Kiváló Kutatóhely.

támaszkodnak. Több kutatással összhangban, mintegy a spontán önkéntesség ellenpontjaként kiemelik továbbá a tudatosságot, a segítség szervezett jellegét (Clary et al. 1998, Bartal et al. 2021). Mint látható, Kragt és Holtrop az önkéntesség szűkebb, szervezeti kereteket feltételező definícióját használják, figyelmen kívül hagyva a nem formális önkéntességet.

A szerzők amellet érvelnek, hogy bár Ausztráliában nagyon sok önkéntes-kutatás készült, ezeket nem foglalták integratív keretbe, így a nagy mennyiségű tudás széttöredezett maradt. Ami a módszertant illeti, a szerzők a vizsgálatba bevont cikkek minőségét úgy garantálták, hogy Web of Science és Scopus folyóiratok adatbázisait tekintették át kellően tág keresőszavakat (önkéntes, önkéntesség, Ausztrália) használva. Elsősorban lektorált folyóiratokat vettek számításba, de az adatbázisba bekerült néhány egyéb orgánium is. A keresés 2018-ban történt, és a végső adatbázist iteratív módon építették fel, így jutottak el végül 152, Ausztráliában végzett, publikált és nem publikált önkéntes kutatás áttekintéséig. Mivel az elemzés kerete az önkéntes életút (volunteering journey) volt, olyan cikkeket vizsgáltak, amelyek az önkéntességnek egynél több szakaszának elemzésére terjedtek ki.

A NARRATÍV SZAKIRODALMI ELEMZÉS FŐ TÉMÁI

A cikk egyik nagy előnye, hogy az áttekintett kutatásokat fő- és alkategóriánként vizualizálja, letisztult képet közvetítve az olvasónak (1. ábra). Az ábra ennél még informatívabb és megalapozottabb lett volna, ha az írások pontos számát is feltüntetik az egyes kategóriákban, illetve, ha kiegészítésként közlik a százalékos megoszlásokat. Szerkezeti értelemben a cikk további előnye, hogy a szöveg végén egyértelmű és jól látható összefoglalás szerepel a főbb megállapításokról, a hiányterületekről, az ígéretes jövőbeli kutatási irányokról és a fejlesztési javaslatokról.

Az áttekintés bevezetőjében a szerzők utalnak arra, hogy a 2016-os census szerint Ausztráliában a 15 évesnél idősebb népesség 19 százaléka végzett szervezeti önkéntes munkát. Összehasonlításként: Magyarországon a formális és nem formális önkéntesek együttes aránya 37 százalék volt 2017-ben. Az összes önkéntes mintegy 10 százaléka fejtette ki aktivitását szervezeti keretek között (Váradai 2021).

1. ábra A szakirodalmi elemzés témái és az önkéntes életút stációi

Alkategória / Főkategória	Önkéntessé válás	Az önkéntesség hasznai	Önkéntesként való megmaradás	Az önkéntes visszavonulása
Elköteleződés				
Folytonosság elmélet				
Funkcionális megközelítés				
Másokkal való interakció				
Munkaerő kereslet- erőforrás				
Motiváció				
Egyéb életszférák				
Pszichológiai előnyök				
Pszichológiai szerződés				
Társadalmi és emberi tőke				
Az önkéntesség okozta stressz				
Tervezett viselkedés / Megokolt cselekvés				

Forrás: Kragt, Holtrop 2019:344 alapján

Az önkénteseket és nem önkénteseket megkülönböztető karakterjegyek

Ami a szakirodalmi áttekintés tematikáját illeti, a szerzők először arra a kérdésre keresték a választ, hogy mely karakterjegyek különböztetik meg az önkéntest a nem önkéntestől. A szerteágazó kutatások tanúsága szerint az ausztrál önkéntesek általában az idősebb

korosztályhoz tartoznak, az átlagnál több kapcsolattal rendelkeznek, többségük gazdaságilag aktív, (alkalmazott) és vidéken, azaz a metropoliszokon kívüli falvakban vagy városokban élnek². Ezek a megállapítások alapvetően összecsengenek a más országokban tapasztaltakkal, miszerint nagy általánosságban a magasabb státuszúak „kiváltsága” az önkéntesség. A „vidéki” (a nagyvárososokon kívüli) önkéntesség kapcsán a szerzők megjegyzik, hogy ez a téma alulkutatott Ausztráliában, holott a fenntarthatóság szempontjából fontos lenne ennek a jelenségnek is az elemzése.

Az önkéntesek motivációi

Az ausztrál narratív szakirodalmi elemzés megerősítette, hogy számos tényező motiválhatja az önkénteseket, és ezek az okok nem konstansak, hanem idővel változnak. A magyarországi kutatások szintén azt igazolják, hogy már régóta jelen van a hagyományos, altruisztikus önkéntesség mellett az új típusú, célorientáltabb önkéntesség, illetve ezek kombinációja is (Czike – Bartal 2005; Czike – Kuti 2006; Fényes 2015; Fényes – Markos 2016; Bocsi – Fényes – Markos 2017).

Az önkéntesség akadályozó tényezői

A Kragt és Holtrop által számba vett kutatások az önkéntesség néhány akadályozó tényezőjére is rámutattak. A felsőoktatásban tanuló hallgatók körében ilyenek lehetnek az idő-, vagy információhiány, az érdektelenség, illetve az önkéntesség lehetséges pszichológiai vagy pénzügyi költségei. A szerzők idézik Holmes 2009-es kutatását, ami az önkéntességet kísérő idő és pénzügyi ráfordításokra hívta fel a figyelmet. Ezek a költségek³ – egyebek mellett az önkéntessé válás folyamata, a képzések, tréningek miatt – az önkéntesség első évében a legmagasabbak, és megjegyzik, hogy e téren további kutatásokra lenne szükség Ausztráliában is. Fontosnak tartják kiemelni Haski-Leventhal et al. (2018) ún. volunteerability koncepcióját, ami példákat mutat fel az önkéntesség útjában álló akadályok leküzdéséhez. A volunteerability fogalom az önkéntes kapacitással rokonítható, és azt a képességét jelenti, amely elhárítja az

² Összehasonlításul: a magyarországi önkéntesek főbb karakterisztikája egy 2018-as felnőtt népességre reprezentatív felmérés szerint a következő: magasabb körökben a nők aránya, döntő többségük közép- és felsőfokú végzettségű, átlagéletkoruk csökkenő tendenciát mutat, és 2018-ban 46 év volt. Az önkéntesek közel fele legalább havonta végzi az aktivitását, a másik fele inkább epizodikus (ad hoc vagy alkalmi) önkéntesnek tekinthető. (Gyorgyovics et al. 2020).

³ Az önkéntesség költségeinek lehetséges, néhány magyarországi szervezeten keresztül történő számba vételéhez lásd például Bartal et al. (2021) tanulmányát.

akadályokat és az egyént – akarata, hajlandósága és rendelkezésre állása alapján – az önkéntesség irányába mozdítja el. Ez ezáltal pedig növelhető az önkéntes potenciál és az önkéntesség.

Az önkéntessé válás folyamata

A szakirodalom elemzés negyedik témája az önkéntessé válás folyamatával kapcsolatos tanulmányok főbb megállapításait foglalta össze. E kutatások egyik vonulata a *funkcionális megközelítést* képviseli (Volunteer Functions Inventory, Clary et al. 1998). Ennek értelmében azért lényeges megérteni az önkéntesség hajtóerőit, mert az érintettek különböző okokból vesznek részt ugyanabban az aktivitásban, és ezek az okok kihatnak magára az önkéntes aktivitásra és tapasztalatokra is.

A szakirodalomban divatos a motivációk alapján keletkeztetett *önkéntes profilok* megrajzolása. Több kutatás született arról is, hogy az önkéntes motivációk idővel változ(hat)nak: a kezdeti és a későbbi motivációk jellemzően különböznek. A cikk viszonylag részletesen tárgyalja a *tervezett viselkedés* (planned behaviour) vagy *megokolt cselekvés* (reasoned action) elméletét, ezen belül az attitűdök, a szubjektív normák és a viselkedés kontrol szerepét az önkéntessé válásban.

Az önkéntesség „haszna”

Az ötödik áttekintett témakör az önkéntesség hasznát taglaló elméletek, konkrétan:

- a *pszichológiai előnyök* elmélete;
- a *munkaerő keresleti erőforrás* (job demands-resources) modell, amit a kiégés és elköteleződés tanulmányozására (is) használnak;
- az igen elterjedt *társadalmi és kulturális tőke* elméletek, továbbá
- a *motiváció és az önkéntességből származó előnyök* összefüggései, valamint azok elkülönítése.

Az önkéntesként való megmaradás tényezői

A cikk utolsó előtti részében a szerzők az önkéntességben megmaradás tényezőit veszik górcső alá. Ennek keretében áttekintik a *pszichológiai szerződést*⁴ és az *elköteleződést* középpontba állító elméleteket. Rousseau (1995) és Stirling et al. (2011) alapján a pszichológiai szerződésről megállapítják, hogy az általában implicit és egyedi, és az foglaltatik bele, hogy a szervezet ígéretei és az egyén korábbi tapasztalatai alapján az önkéntes milyen tapasztalatokra számít.

Visszavonulás az önkéntességből

A szakirodalmi áttekintés utolsó, viszonylag keveset kutatott, ám igen lényeges pillére az önkéntesség megszűnése, a visszavonulás. Ezen belül kitérnek a *másokkal való interakcióra*, az *önkéntesség okozta stresszre*, az önkéntességen kívüli *életszférák* (munkahely, magánélet, család) fontosságára, valamint a *folyamatosság/folytonosság* elméletre.

ÖSSZEGZÉS ÉS KRITIKAI MEGJEGYZÉSEK

A Kragt és Holtrop által végzett narratív szakirodalom elemzés főbb eredményei szerint az ausztrál önkéntesek legfontosabb karakterjegyei: általában az idősebb korosztályhoz tartoznak, beágyazottak, gazdaságilag aktívak és vidéken (a nagyvárosokon kívül) élnek.

Az önkéntesség haszna a növekvő pszichológiai jóllét, illetve a társadalmi és kulturális tőke. Az aktuális önkéntes aktivitás legfontosabb hajtóerői az önkéntesek elvárásai és az elköteleződés. Az önkéntes karrier végéhez pedig általában a stressz, a munka és család közötti konfliktusok, valamint a más egyénnel való negatív interakciók vezetnek.

A 152 kutatást áttekintő narratív szakirodalmi áttekintés végkövetkeztetése, hogy bár az ausztráliai önkéntességről komoly információmennyiség áll rendelkezésre, azt integrált módon érdemes megközelíteni, nem pedig elkülönült szakaszok összességéként. Kragt és Holtrop szerint tehát az eredmények fragmentáltan állnak rendelkezésre, és ezekből nem született nagy összefoglaló, szintetizáló elmélet.

A cikk műfaja szerint narratív szakirodalom elemzés, ami az önkéntesség témaköre köré épül. A narratív elemzés kiválóan alkalmas arra, hogy szélesítse az olvasó látókörét és megértését a

⁴ Lásd erről bővebben a jelen számban Dorner László recenzióját Kappelides, Pam – Cuskelly, Graham – Hoye, Russell (2019): The influence of volunteer recruitment practices and expectations on the development of volunteers' psychological contracts. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 30(1), pp. 259–271.

témáról. A szisztematikus szakirodalom elemzéshez, mint etalonhoz képest ugyanakkor a narratív elemzésnek kevésbé szabványosított a módszertana, ezért a megismételhetősége is kérdésesebb. Továbbá, a módszertani leírás nem eléggé részletes, a „számos körben induktív és deduktív kódolás alkalmazása” metodológiai értelemben igen tágra értelmezhető (igaz, ennek kifejtése részben megtörténik). Következésképp a kapott eredmények és a levont következtetések is kevésbé komprehenzívek.

A szakirodalom áttekintése után Kragt és Holtrop jelzik, hogy további kutatásokra például olyan területeken van szükség, mint – a fenntarthatóság szempontjából kulcsfontosságú – vidéki önkéntesség, az önkéntesség akadályozó tényezői, vagy az elköteleződés. Ezekhez a lényeges kérdésekhez képest az önkéntességhez vezető okok és motivációk jóval nagyobb figyelmet kaptak az elemzésekben. Véleményük szerint a jobb áttekinthetőség és használhatóság érdekében a motivációk között hierarchiát lenne szükséges felállítani. Az önkéntes profilok alkalmazásában, valamint a motivációk időbeli változásának tanulmányozásában is jelentős perspektívát látnak. Kritikusan megállapítják, hogy a kutatások a különböző elméleteket egymással versengőként állítják be ahelyett, hogy az egymást kiegészítő jellegre helyeznék a hangsúlyt.

A szerzők aláhúzzák, hogy számos ausztrál önkéntesség kutatás leíró jellegű vagy elméletileg kevésbé megalapozott, tehát véleményük szerint van hova fejlődni elméleti és módszertani rigorózuság tekintetében. Ironikus módon véleményem szerint ez részben a jelen cikkekre is igaz: az elemzés még meggyőzőbb lenne, ha a tudományos értelemben rigorózusabb szisztematikus szakirodalom elemzés standardjait használná.

IRODALOM

Bartal Anna Mária – Perpék Éva – Nagy Réka (2021): Mibe kerül egy önkéntes? *Önkéntes Szemle*, 1(4) pp. 57-75. DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.4.57-75>

Bocsi Veronika – Fényes Hajnalka – Markos Valéria (2017): Motives of volunteering and values of work among higher education students. *Citizenship Social and Economics Education*, 16(2) pp. 117-131. DOI: 10.1177/2047173417717061

Clary, E. Gil – Snyder, Mark – Ridge, Robert D. – Copeland, John – Stukas, Arthur A. – Haugen, Julie – Miene, Peter (1998): Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6) pp. 1516–1530. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.6.1516>

- Cnaan, Ram A. – Handy, Femida – Wadsworth, Margaret (1996): Defining who is a volunteer: Conceptual and empirical considerations. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 25(3) pp. 364–383. DOI: 10.1177/0899764096253006
- Czike Klára – Bartal Anna Mária (2005): *Önkéntesek és nonprofit szervezetek – az önkéntes tevékenységet végzők motivációi és szervezeti típusok az önkéntesek foglalkoztatásában*. Civitalis Egyesület, Budapest.
- Czike Klára – Kuti Éva (2006): *Önkéntesség, jótekonyság, társadalmi integráció*. Nonprofit Kutatócsoport, Önkéntes Központ Alapítvány, Budapest.
- Fényes Hajnalka (2015): *Önkéntesség és új típusú önkéntesség a felsőoktatási hallgatók körében*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Fényes Hajnalka – Markos Valéria (2016): Az intézményi környezet hatása az önkéntességre. In: Pusztai G. – Bocsi V. – Ceglédi T. (szerk.): *A felsőoktatás (hozzáadott) értéke*. Partium – P.P.S.-Ú.M.K., Nagyvárad–Budapest, pp. 248–261.
- Gyorgyovich Miklós – Menich Dóra – Simon Nikolett – Kollár Dávid – Szodorai Dóra (2020): *Önkéntesség Magyarországon 2018*. Budapest: Századvég Kiadó pp. 41-55.
- Haski-Leventhal, Debbie – Meijs, Lucas C.P.M. – Lockstone-Binney, Leonie – Holmes, Kirsten – Oppenheimer, Melanie (2018): Measuring Volunteerability and the Capacity to Volunteer among Non-volunteers: Implications for Social Policy. *Social Policy Administration*, 52(5) pp. 1139-1167. DOI: <https://doi.org/10.1111/spol.12342>
- Holmes, Kristen (2009). The value of volunteering: The volunteer's story. *Australian Journal on Volunteering*, 14, pp. 50–58.
- Kragt, Darje – Holtrop, Djurre (2019): Volunteering research in Australia: A narrative review. *Australian Journal of Psychology*, 71(4) pp. 342-360. DOI: <https://doi.org/10.1111/ajpy.12251>
- Rousseau, Denise M. (1995): *Psychological contracts in organizations: Understanding written and unwritten agreements*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Stirling, Christine M. – Kilpatrick, Sue – Orpin, Peter (2011): A psychological contract perspective to the link between nonprofit organizations' management practices and volunteer sustainability. *Human Resource Development International*, 14(3) pp. 321–336.
DOI: <https://doi.org/10.1080/13678868.2011.585066>
- Várad Rita (2021): Az önkéntesség alakulása Magyarországon a 2010-es években – A Központi Statisztikai Hivatal munkaerő-felmérésének 2011-2019 közötti kiegészítő felvételei alapján. *Önkéntes Szemle*, 1(4) pp. 3-38. DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.4.3-38>